

KURUCZOK CSILLAGA

**IRTA
SAS EDE**

- KÉPEKKEL -

**BUDAPEST, 1904.
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-052-5 (online)
MEK-16377

TARTALOM

Kuruczok csillaga.

I.

Ferkő.

II.

A kis fiú a táborban.

III.

Munkács dicsősége.

IV.

Az anyát elszakítják gyermekeitől.

V.

A neuhausi kolostor.

VI.

Haza az ősi fészekbe.

VII.

A szenvedő ország.

VIII.

A láng kilobban.

IX.

Rákóczi Ferencz fogsága.

X.

Rákóczi zászlót bont.

XI.

Rákóczi hadserege.

XII.

A fejedelem és vezérei.

XIII.

A kuruczok Bécs alatt.

XIV.

A gonosz tanácsadók.

XV.

Az ónodi gyűlés

XVI.

A kuruczok csillaga lehanyatlik.

XVI.

A majthényi síkon.

XVII.

Rodostó

Kuruczok csillaga.

Kibomlanak a zászlók, magasra csap a hazaszeretet lángja, diadalról-diadalra repülnek a nyalka kuruczok, büszkén csattogtatja szárnyát a turul, a magyar szabadság madara - ez a kép tárul szemünk elé, ha Rákóczi Ferencz nevét halljuk. De azután a ragyogó kép elborúl. A szabadsághősök kezéből, mesés küzdelem után, a túlerő kicsavarja a fegyvert; a száz diadalt látott zászlók lehanyatlanak a majthényi síkra, a Kárpátok ormáról busan zeng a bujdosó kuruczok nótája:

Őszi harmat után,
Nagy hegyeknek ormán
Fujdogál a hideg szél.
Zöld erdő harmatját,
Piros csizmám nyomát,
Hóval lepi be a tél...

Ez Rákóczi Ferencz története. Piros vérrel, hulló könnyel, örök dicsőség sugaraival írva. Az ő története a lelkesedés kiapadhatlan forrása számunkra, mert megismerjük belőle az önzetlen hazaszeretet mintaképét és megtanuljuk, hogy szabadságáért milyen önfeláldozásra, milyen erőfeszítésre volt képes az elnyomott nemzet. Kipirúl az arcunk, megdobban a szivünk, de aztán könny szivárog a pilláinkra, ha e történetet olvassuk. De könnyeinken át megcsillan a remény, a vigasztalás. Mert ha Rákóczi hőseit le is birkozták, a magyar szabadságot el nem temethették. Lelkesedjünk mindig is a Rákóczi zászlójáért! S hallgassuk gyönyörűséggel a kurucz idők bűbájos nótáit, a melyek közül, mint a csalogányos ligetből a királyi sas: csattogva repül fel a Rákóczi-induló!...

I. *Ferkő.*

Azon a földön, a melyet ebben az országban először taposott meg a honfoglaló ősök lába; a melyre a Kárpátok meredekéről Árpád vezér párduczos vezéreivel leereszkedett: a termékeny, Istenáldotta Bodroglőn, áll a borsii kastély. Vándor, a ki arra vetődik, kegyelettel nézzen időbarnított falaira. Mert az a kastély is egyik ősi fészke volt a hatalmas Rákóczi nemzetségnek, a melynek váraival tele volt az egész felvidék, s a melynek dicsőségével megtelt az egész világ.

Nagy boldogság költözött a vén várkastélyba 1676 márczius 27-ik napján. Az édes apa, I. Rákóczi Ferencz és felesége, Zrinyi Ilona örömkönnnyet sírva fogadták a borsii palota apró vendégét, a kis fiút. Biborfüggönyös bölcsőben ringatták, fejedelmi fényben nevelték, a szülei szeretet édes melegével dédelgették a kis Ferenczet.

Kiknek a vére keringett ennek a fiúcskának az ereiben? Milyen hagyományok lebegtek bölcsője felett?

A magyar szabadság hőseinek, vértanuinak vére. A hazaszeretnek legnemesebb hagyományai.

Dédapja, I. Rákóczi György, Erdély fejedelme, a szabadságért, a dicsőségért forgatta kardját. Felesége Lorántffy Zsuzsánna, egyike a magyar történet legáldottabb emlékü nagyasszonyainak. Nagyapja II. Rákóczi György is vitézi babért fűzött homlokára, s ott esett el Nagyvárad alatt a fenesi csatásokon, az országunkat sanyargató török ellen való ütközetben. Anyai részről pedig unokája volt Zrinyi Péter grófnak, Zrinyi Miklós, a halhatatlan hős és költő testvérenek. Ismerjük a Zrinyi Péter véres történetét, ugy-e bár? A hazafiak elhatározták, hogy lerázzák az idegen igát, de tervüket felfedezte az árulás és Zrinyi Pétert társaival börtönbe vetették, Német-Ujhelyen ki is végezték. Feleségét mindenéből kifosztották s az özvegy három lánya közül kettő apáczakolostorba került, a harmadik pedig felesége lett I. Rákóczi Ferencznek.

A borsii kastélyban az édes apa nem soká örülhetett kis fiának. Kevés idővel a fiúcska világra jövedele után, harminczegy éves korában elérte a halál. A haldokló apát aggasztotta árváinak sorsa. Kihez fordulhatott volna oltalomért? A hatalmas Lipót császárnak írt reszkető kezével, végső óhajlásában az ő különös kegyelmébe ajánlván kis lányát, kis fiát.

No hiszen, jóra bizta az árvákat!

A császár gonoszlelkű tanácsosai, a magyarok ellenségei kapva-kaptak az alkalmon, hogy ezen a réven a Rákóczi árvák sorsának intézését, rengeteg vagyonuk kezelését kezükbe keríthessék.

Azt mondták:

- Az apa végrendelete a császárra bizta a gyerekeket. A császár tehát a gyámjuk, sorsuk korlátlan ura.

Minden erejével küzdött ez ellen az édes anya, Zrinyi Ilona, de csak nagy bajjal sikerült keresztül vinnie, hogy nem szakították el tőle kicsinyeit, hanem ő nevelhette a szőke Juliankát és az izmos, piros pozsgás Ferkót.

Vagyis Ferkót, a hogy a fiúcskát nagyanyja, Báthory Zsófia, II. Rákóczi György özvegye erdélyiesen elnevezte. Édes anya, nagyanyja becéző gondjai alatt telt el a kis Ferkó gyermeksege, hol a regéczi, hol a pataki várban, hol pedig odafönn a vadregényes sasfészkekben,

Munkács megívhatatlan bástyái között. Annak idején tudós nevelői bevezették a kis Ferkőt mindenféle tudományokba. Éles eszű tanuló volt, de azért bizony sokszor megbüntették, mert nem a leczkéjén, hanem mindig kardon, paripán járt az esze. Legjobban szeretett gyerek-pajtásaival katonásdit játszani a mezőn...

Bizony alig múlt három esztendő és már lóra ült a csepp Ferkő. Egyik tisztartójuk idomított a fejedelemfi számára egy parányi lovacskát. Nem volt nagyobb egy kecskénél, ennek a hátára pattant az ökölnyi lovas.

Ferkő már akkor is érezte, hogy ő belőle lesz - II. Rákóczi Ferencz...

II. *A kis fiú a táborban.*

Két ellenség szorongatta abban az időben a mi szegény országunkat. Egyik volt a török, másik a czopfos német. Az osztrák azzal hitegette a nemzetet, hogy ő megvédi a pogányokkal szemben. De a pártfogása talán még rosszabb volt, mint a török hódítása. Úgy, hogy a nemzet sok fiának lelkében az a gondolat támadt fel: hátha a törökkel kellene szövetkeznünk és a lófarkas zászló segítségével kikergetni a kétfejű-sasos lobogót?

E a gondolat vezette Thököly Imre grófot is, a ki a törökkel szövetkezve vonta ki kardját a haza felszabadítására. A fiatal dalia hire eljutott özvegy Rákócziné fülébe s kérésére fölcserélte az özvegyi fátyolt menyasszonyi koszorúval. Felesége lett Thököly Imrének, a ki méltó hitvestársat lelt az oroszlánszívű asszonyban. Zrinyi Ilona maga adta férje kezébe a kardot:

- Menj és szabadítsd meg az országot a zsarnoktól!

Thököly Imre vágatott is a csatába és Zrinyi Ilona áldása fogott a fegyverein. És táborzásában mindenüvé magával vitte a kis Rákóczi Ferenczet, a kinek füle korán megszokta a harci zajt, a puskaropogást, az ágyudörgést. Teste korán hozzáedződött a tábori élet fáradalmaihoz, viszontagságaihoz.

A nyolcz éves fiúnak az esti takarodó volt a bölcsődala, a pitymallatkor felharsanó trombitaszó az ébresztője.

Thököly diadalmas fegyvereit egész Pozsonyig vitte, a melyben akkor osztrák őrség ült. Az őrség nem nyitotta föl a vár kapuit. Thököly ostromra készült. Ekkor fordult a koczka. Lehanyatlott a törökök hadi szerencséjének a csillaga.

Kara Musztafa nagyvezér rengeteg sereggel vette ostrom alá az osztrák fővárost, a büszke Bécszet. De rajta ütött a törökön a hős lengyel király, Szobieszky János, a ki elkergette onnan az ostromló pogányokat. Mert bizony az osztrák a maga emberségéből nem tudta volna megvédeni a maga fővárosát.

Futott a megvert török sereg hanyatt-homlok, ész nélkül Magyarország felé. Thököly hadai akkor Cseklésznél táboroztak. Sűrű sötét éjszaka volt. A tábori sátrak közt mindenki álomba merült. Egyszerre vad kiáltozás, lódobogás verte fel az éjszakát. Az üldözött török hordák rázudultak az alvó seregre. Egy rémületen rohanó csapat épen a Rákóczi sátorába ütközött. Recsegték-ropogtak a sátor oszlopai, összeomló félben volt az egész alkotmány. Hűséges komornyikjának, Kőrössy Györgynek alig maradt annyi ideje, hogy az álmából felrettenő gyermeket karjába vegye s kirohanjon vele az összeroskadó sátorból.

Sokszor forgott még Rákóczi ezután is életveszélyben, de mindig megmentette őt nemzetünk javára a Gondviselés.

Thököly ezután egyre-másra vereséget szenvedett. Most már nem vitte magával a kis Ferkót; de viszontagságos táborozásában, ezer harci veszedelem közepette, mindenütt ott járt vele felesége, a Zrinyiek rettenthetetlen leánya. De végre is kénytelen volt Thököly feleségét, gyermekeivel Munkács várába kísérni, mert a császári hadak mindig jobban szorongatták. Balra fordult a szegény kurucok dolga. Hozzá még Thököly Imrét azzal gyanúsította a török, hogy nem hűséges fegyvertársa, hanem titokban az osztrákkal egyezkedik. Ez indította a kurucz vezért arra a gondolatra, hogy elküldi a kis Ferenczet Konstantinápolyba, a maga hűsége zálogául.

Fájdalmasan dobbant meg a szive Zrinyi Ilonának, az édes anyjának, mikor férje ezt a szándékát vele közölte.

Leszakítsa szivéről egyetlen fiát? Elküldje messze idegenbe? Rábizza a kegyetlen törökre?

- De hiszen a kis Ferencznek a haja-szála se görbül meg, - iparkodott az édes anyát megnyugtani Thököly Imre, aki nem is akarta mostoha fiát a veszedelembe küldeni.

Kinos töprengésben töltötte el az éjszakát Zrinyi Ilona. Reggelre kelve, útrakészen kapáltak a fölszerszámozott paripák a munkácsi vár udvarán. Badinyi János uram, Rákóczi Ferencz nevelője, a vártemplomban imádkozott a cselédséggel, hogy segítse meg az ő kis urokat messze útjában az árvák oltalmazója.

Ekkor jött le az udvarra Zrinyi Ilona s kijelentette férje előtt: történjék bármi, de ő gyermekét nem bocsátja el ősi várából.

Thököly Imre egy szóval sem ellenkezett. Odafordult kíséretéhez:

- Nyergeljék le az úrfi paripáját. Ő itthon marad...

A mindennél hatalmasabb anyai szeretet diadalmaskodott.

III. *Munkács dicsősége.*

Ősrégi várfalakon, mohos kövek közül, hősök porából sarjadozó virágok sok csudás regét susognak nálunk a daliás időkről, a daliás idők dicsőséges vitézeiről. Szigetvár, Drégely, Kőszeg hős védelme egy-egy tündöklő lapja hazánk történetének. Az egri nők is csillagbetűkkel irták fel nevüket a magyar dicsőség egére. Méltán sorakozik ezekhez a ragyogó példákhoz Munkács várának védelme. És a hőslélkü magyar honleányok sorában talán legragyogóbban tündöklök Munkács védőjének, Zrinyi Ilonának a neve.

Oda szorult az ellenség elöl a fejedelemasszony, féltve őrzött gyermekeivel, kipróbált vitézeivel a hatalmas erősség bástyái közé. Köröskörül hullámozott a császári hadak özöne, a kegyetlen Caraffa tábornok vezetése alatt.

Thököly pedig Nagyváradra sietett, az ott székelő török pasához, hogy fölmentő sereget kérjen a feleségének.

De bizony rútúl megjárta a csalfa pogánnyal.

A lófarkos zászlókat akkoriban már meghódított váraik nagy részéből kiverték. Szeretett volna a török békét kötni Béccsel. Gondolta magában: hátha megvásárolhatja a békességet azon az áron, ha a bécsi udvar nagy ellenségét, Thököly Imrét elfogatja.

Ugy is cselekedett az ármányos török. Nem törődött azzal, hogy voltaképen Thököly Imre az ő szövetségese. Megszegte a hitét, melyet Thökölynek fogadott. A kuruczkirály kezére, lábára bilincset raktak, úgy küldték őt Nádorfehérvárra.

Hej, nagy felháborodást keltett ez a hír széles Magyarországon!

A magyarság belátta, hogy hamis a zuzája a turbános atyafinak. Thököly hadai elkeseredve fordultak el a töröktől, aki a vezérükkel ilyen csúfúl bánt. A szultán ugyan iparkodott jóvátenni a hibát. A kurucz vezért szabadon bocsájtotta és biztatta, hogy erős hadat biz a kezére az osztrákok ellen. Thökölynek, a mikor megszabadult, első dolga volt, hogy sorsa e fordulatáról értesítse szerető hitvesét, aki odafönn aggódott, búsongott a körülzárt Munkács várában.

Már akkor javában folyt ott a bástyafalak törése, a sánczok bombázása. De bizony Caraffa tábornok nem birt a kemény falakkal, a várvédő sereg kemény szívével. Úgy kifáradt az ostromban, hogy elvonult a vár alól. Fölváltotta őt Caprara Eneás gróf, aki annyi ágyuval érkezett Munkács alá, hogy a vas szörnyetegek dördülése alatt messze határon rengett a föld.

De mielőtt a vas szörnyetegek megkezdtek volna ontani a halált, a császári tábornok felszólította Munkács várának fejedelemasszonyát, nyissa meg kapuit s vonuljon el békességgel.

Felelt rá Zrinyi Ilona:

- Én, mint I. Rákóczi Ferencz fejedelem árváinak anyja, vontam meg magam gyermekeimmel ezeknek várában, melyet mint örökségüket köteles vagyok számukra megoltalmazni. Sem én, sem kiskorú gyermekeim nem vétettünk semmit a császárnak, mért foglalják el mégis várainkat egymásután? Kéretem tehát a tábornagy urat, szünjék meg háborgatni Munkácsot. Ha pedig e kérelemre nem hallgat, hát tudja meg, hogy engemet, bár gyöngé asszonyt, sem többi várainknak elveszte, sem az ostrom félelme nem képes arra kényszeríteni, hogy megfelekezem arról, a mivel gyermekeimnek tartozom!

S azzal a vár falaira köröskörül kitézette a vörös zászlókat, annak jeléül, hogy inkább ott vesznek mindnyájan, de föl nem adják a várat az ostromlóknak.

- Hadd zúgjon hát az ágyú! - kiáltott fel az ellenség vezére. S az ércztorkok meg is kezdték a bömbölést és folytatták szakadatlanul éjjel-nappal. Repült a bomba, a gránát, a kőteke. Mikor egy-egy lezuhanó bombát megmértek a várbeliek, kétszáz fontot is nyomott. A fejedelem-asszony két kis gyermekével a felső várban levő palotájában lakott. Tudta ezt Caprara tábornagy s ha lett volna benne emberség: ha mást nem, ezt a lakosztályt kimélnie kellett volna. De ő ezt lövette a legtüzesebben. Egyenesen az anya és az árvák ablakaira irányozta ágyuit. Nem ő rajta múlt, hogy a Gondviselés megoltalmazta az ártatlanok életét.

S miközben a golyózápör javában hullott s a vársánczok felett csak úgy süvöltött a halál szele: a várvédő sereg nagyasszonya, az oroszán szívű Zrinyi Ilona ott járt mindenütt, ahol legnagyobb volt a veszedelem. S a hol megjelent, új erő szállott a csüggedőkbe; a merre szava megcsendült, új lelkesedés lobogott fel a szemben, új bátorság támadt a szívben. S míg ott járt a halál torkában, nemcsak kemény vitézek voltak oldalán, hanem mellette volt mindig tiz éves fia is, az ostromlott várnak termetre legkisebb vitéze, a kis Rákóczi Ferencz.

Édes anyja reszketve, váltig kérlelte:

- Eredj innen, Ferkó. Ez a szörnyű hely nem kis gyerekeknek való.

Ám a fiúcska odasimult édes anyjához:

- Nekem ott van a helyem, ahol te vagy, édes anyám. Ott van a helyem, ahol az ágyuk dörögnek, a golyók süvöltenek.

Csak akkor lehetett a gyermeket a bástyákról eltávolítani, a mikor kis időre elpihent az ostrom. Akkor elvonult hű tanítójával a kazamáták belsejébe - a latin nyelvtant tanulni.

Egyszer csak Caprara gróf kiadta a jelszót:

- Most vagy soha! Munkács várát be kell vennünk, ha kő nem marad is ott kövön!

S olyan tüzesőt zúditott a hősök sziklafészkére, a minőt keveset ontottak még ostromolt várra.

Kora reggeltől késő estélig szakadatlanul zúgott az ég az ágyuzás süketítő zajától. S így folyt ez napról-napra. Egy tüzes golyó felgyújtotta a fejedelemasszony palotájának tetejét. Egy másik óriás bomba beszakította a kis Juliánka szobájának boltozatát. De mind hiába. Se Munkács falait, se a védők szívét meg nem törte a rettenetes golyózápör. S mikor egyszer virradóra a vitézek lenéztek a bástyafokról, álmélkodva csapták össze a kezüket:

- Nini! Hova tűnt az ellenség?

Hát bíz az ellenségnek híre-hamva is alig volt már a vár alatt. Caprara gróf meglegelte, hogy hasztalanul pufogatja el a drága puskaörs s vitézül kereket oldott, meg sem állott Kassáig.

Lőn persze nagy vigasság a felszabadult várban!

Meghuzták a vártemplom harangját, hálaadó istentiszteletre gyűltek össze az Úr oltára előtt a kemény megpróbáltatást kiállott kurucok. A vár udvarára diszben vonult ki az egész hadi nép, úgy várták hadi szemlére az ő kis urokat: Rákóczi Ferenczet. Harsogott az éljen, levegőbe röpült minden kócsagtollas süveg, mikor a daliás legényke előttük megjelent.

Büszke paripán ült a fejedelemfi, aki korához képest nagyon is kifejlett gyermek volt, gyémánt forgós kalpagján fekete kócsagtollat libegtetett a májusi szél, ragyogó fejedelmi buzogánya pazar drágakövein csak úgy csillogott-villogott a bámuló napsugár. Úgy ülte meg a lovát, mintha már legalább is húsz éves volna.

És azután az egész sereg kíséretében lelovagolt a várból, megnézte a németek ostromsánczait, melyek közt egy-egy ott hagyott, megrepedt ágyucső hevert. Mikor pedig a várba visszatértek, a tágas téren maga elé rendelte az összes kapitányokat és hadnagyokat és villámló szemmel, villámló szavakat intézett hozzájuk:

- Szépen megköszönöm a kegyelmetek igaz hűségét, fáradságát és vitézségét!

Igy viselte magát Rákóczi Ferencz már tíz éves korában. Méltán írta édes anyja férjének, Thököly Imrének:

»Senki sem engemet, sem két gyermekimet megijedt állapottal bizony nem láta; valamint elején: úgy voltunk készek fejünk fennállatáig a várat megtartani életünk letételével. Lássá immár, kikkel tett föl az ellenség; ha asszony-ember vagyok is: Munkácson meg mertem várni őket - vigyék hírét máshova is!«

Zengi is nevét Munkács hős asszonyának a hír, míg a világ világ lesz!

Nagy lakzival ülték meg aztán a fejedelemasszony nevenapját, a mely kis híja, hogy ágyudörgés között nem folyt le. Mennyezetes, piros bársony trónszékén fogadta Zrinyi Ilona az ő tisztelgő híveit, a kiknek sorában elibe járula a parányi hős: Rákóczi Ferencz és rákezdté a rímes felköszöntőt, a melyet mestere, Badinyi uram készített számára:

Áldott ez mái nap és szerencsés óra!
Áldott boldogsággal teljes Szent Ilona,
Hogy lelkünk általa virradott ily jóra.

Rabság bilincseit kerülő magyarság:
Egy Munkács várába szorúlt a szabadság,
Kit egy Zrinyi-szívü tartott meg asszonyság, -
Hol vagy s hálát nem adsz az egész magyarság?

A boldog anya örömkönnyekeket sirt elragadtatásában. S mikor véget ért az ünnep, sajátkezüleg leírta a köszöntő verseket, melyeket fiacskája és leánya szavaltak. Máig is őrzik feljegyzését a családi levéltárban. S a versek után e sorokat írta:

»Isten soha ne adjon anyának jobb gyermekeket, mint ezek még eddig az ideig voltak; mert soha nem tapasztaltam egyebet bennök az igaz szeretetnél és engedelmességnél. Egymáshoz igaz atyafiszeretettel voltak, ha tovább is mindebben megmaradnak: vesznek jutalmat mitőlünk, az Istentől áldást s adnak jó példát a világ fiainak.«

IV.

Az anyát elszakítják gyermekeitől.

Hányszor volt példa a magyar történetben, hogy a mikor őseink fegyverével, vitézségével nem bírt az ellenség hatalma, orvúl támadta meg várainkat, seregeinket az árulás és meghajlásra kényszerítette a diadalmas háromszíni lobogót?

Igy történt ez Munkács váránál is, a mely hónapokon át daczolt a legkeményebb ostrommal. Végre is áruló támadt a várvédő csapat kebelében és szomorú véget vetett Munkács ellenállásának.

Mert Caraffa tábornok másodízben is elkezdte lövetni Munkácsot, de akkor sem bírt a megviharthatatlan sziklavárral és kénytelen volt alóla szégyenszemre újra elvonulni. Mikor harmadszor is neki fogott az ostromnak, akkor találkozott egy sötétlelkű szövetségessel az ostromlott vár falain belül. Absolon Dániel volt ez, a Rákóczi család kincstartója, a ki titokban alkuba bocsátkozott az ellenség vezérével, hogy föladja a várat, első sorban gyáván azt kötve ki, hogy neki semmi bántódása ne essék. A ravasz áruló olyan bő adagokban osztogatá az eleséget, hogy a fejedelemasszony egyszer csak arra virradt, hogy fenyegető inség küszöbén állanak. Hogy lehet a várat védeni tovább, a mikor a várvédő sereg éhséggel küzd? Zrinyi Ilona csüggedező lélekkel nézett a jövőbe. Erre számított Caraffa tábornok és ekkor levelet küldött Zrinyi Ilonának, megírván neki, hogy immár senkitől sem várhat segítséget. Kivált az anya szívére igyekezett hatni, a mikor intette, hogy bízsa az ő és gyermekei sorsát a császár kegyelmére:

»Nehogy a fényes Rákóczi-ház fejedelmi magzatainak inkább mostohájuk mint valódi édes anyjuk legyen.«

Ezt írta Caraffa generális.

S az édes anya nem merte koczkára tenni gyermekei jövődjét. Ha egyedül van a várban, bizonyára karddal a kezében vérzik el a romba dőlt bástyafokon, de gyermekeit meg akarta menteni.

Munkács megnyitotta kapuit az ellenség előtt...

Mennyire különbözött a kuruczok kivonulása attól a jelenettől, a mikor az elpárolgott ellenség táborhelyére robogtak, élükön az ő buzogányos kis urukkal!

Akkor tavasz volt. A legszebb remények tavasza. Most csikorgó kegyetlen tél. A fagy bilincsbe vert mindent, mint valami embertelen zsarnok. A császár úgy rendelkezett, hogy Rákóczi özvegye gyermekeivel együtt Bécsbe utazzék, még pedig haladéktalanul, télvíz idején.

Mert a bécsi udvar most két kézzel kapott az alkalmon, hogy a Rákóczi árvák sorsáról rendelkezék és rengeteg jószágaikra, kincseikre rátegye a kezét.

Ennek a tervnek a véghezvitelében Kollonits gróf bibornokérsek mesterkedett legjobban. Az a Kollonits gróf, a kinek emléke méltán gyűlöletes minden magyar előtt. Azt a jelszót adta ki, hogy Magyarországot koldussá teszi, hogy az elgyöngült koldusra annál könnyebben rá-rakhassa a rablánczokat.

Mikor az özvegy és az árvák Bécsbe érkeztek, Kollonits bibornok azonnal sietett hozzájuk.

Nagy szomorúságban, szégyenkezésben találta Zrinyi Ilonát.

Mert a mikor a fejedelemasszony Bécs alá érkezett, az a megalázás várt reá, hogy a város kapuját csukva találták. Hintójukat durva csöcselék vette körül és csufondáros szidalmakkal halmozta el a hős asszonyt és gyermekeit. Nagysokára mégis kaput nyitottak előttük és bevonulhattak a császár-városba.

Akkor szomorodott még csak el az édes anya, a mikor Kollonits érsek tudatta vele, hogy elvezeti gyermekeit és bemutatja őket a császárnak.

Sírva ölelte át kis fiát, kis lányát és szivszaggató zokogás közben tördelte:

- Édes Ferikém! Édes Juliánkám! Talán soha sem látlak többé benneteket?

És balsejtelve nem is csalta meg, mert az árvákat valóban elszakították szülői szivétől. Juliánkát a bibornok egy sötét épület elé vezette. Az volt az Orsolya apáczák kolostora. A gyermek nem akart a rideg épületbe bemenni. A kegyetlen ember erővel tuszkolta be a kapun. Azt akarta, hogy halála napjáig ott maradjon a kietlen falak között.

S hasonló sorsot szánt a bibornok a fejedelemfiúnak is:

- Te elmégy, fiam, Csehországba, a neuhausi kolostorba, - mondotta neki. - Ott fognak téged felnevelni, hogy lelked a tudományokban és az erényben gyarapodjék.

Rákóczi fia felháborodva tiltakozott:

- Miért teszik ezt velem? Miért szakítanak el engem az édes anyámtól? Hiszen én semmit se vétettem a császár ellen!

Beszélhetsz szegény fejedelemfiú! Kősziklának beszélsz. Még a kősziklánál is keményebb szívnek...

Beültették egy ütött-kopott bérkocsiba, a melyet két apró ló lassan vontatott a messze útra. De mikor a kis Rákóczi a kocsiból kitekintett, mit látott? Kétfelől a rozoga kocsi mellett délczeg lovasok rugtattak. Kardjukon megcsillant a napsugár, a mikor neki tisztelegtek. A Bécsben lakó magyar főurak voltak ezek a lovasok, az Eszterházyak, Illésházyak, Battyányiak, Nádasdyak, Zichyek, az ország első mágnás családjainak daliás leventéi, a kik meghallották, milyen méltatlanság esett a dicsőséges Rákóczi-ház ivadékával, eljöttek hát, hogy tüntessenek mellette ragaszkodásukkal és szeretetükkel. Könnybe lábadt a kis fiú szeme, mikor erre a tündöklő bandériumra nézett.

Még akkor persze nem sejtette, hogy a jövőben is kisérni fogja őt a nemzet színe-virága, a dicsőség véres, ragyogó útján előre!...

V. *A neuhausi kolostor.*

Csehország délkeleti részében, Neuhaus városkájában áll a Jézus-rendi atyák ősrégi tágas kolostora, a melyet Kollonics bibornok a magyar fejedelemfiú otthonául, jobban mondva: örökös börtönéül kijelölt. A Rákóczi-ház dicsőségének híre a klastrom csöndes falai közé is eljutott és a szerzetesek nagy kíváncsisággal várták vendégüket. Még ünnepet is rendeztek tiszteletére.

- A tisztességet tisztességgel kell viszonzni, gondolta magában a kis Rákóczi.

Felöltözött tehát leggazdagabb diszruhájába. Úgy jelent meg a jezsuita atyák előtt, a kik nem győzték bámulni a leventét festői, keleti pompájú öltözkéiben, a mely vagyont-érő drágakövekkel volt megrakva.

De nem győzték bámulni azt sem, hogy milyen méltóságos, de azért mégis minden kevélység nélkül való. Azon is csodálkoztak, hogy milyen folyékonyan beszél latinul. Mert hát a kis Rákóczi csehül nem tudott, németül nem akart beszélni, így hát a latin nyelvhez folyamodott a jezsuita atyákkal való beszélgetésben is.

A kolostorban csakhamar nagy keserűség érte. Kedves nevelőjét, Badinyi mestert is elszakították tőle és visszaküldték Magyarországra. Mert hát Kollonits bibornok el akart távolítani a fiú környezetéből mindenkit és mindent, a mi magyar, hogy kivetkőztesse őt nemzetségéből. De hát lehetetlenség volt a fiatal Rákóczi szívéből kitépni az emlékeket, a melyeket a mult abban belevésett.

Ki kellett volna cserélni ereiben a vért, keblében a szívet, arra pedig Kollonits bibornok sem volt képes.

Egyszer a kolostorból kirándulást tettek Szlavata várába. A vár egyik termének falán Magyarország térképe függött. A fiú odarohant s valamit keresett a térképen. Mikor megtalálta, egyszerre felcsillant a szeme s lángoló pir öntötte el az arcát.

Az egyik szerzetes megkérdezte:

- Mit keresett a térképen?

A fiú büszkén, fölemelt fővel felelt:

- Munkácsot.

És lelke előtt meglibbentek a zászlók, megcsendült fülében a dobpergés, trombita-harsogás és fölhangzott édes anyjának szava, a hogy lankadatlan küzdelemre buzdítja a harcosokat...

A szerzetesek megilletődve állották körül. Egy ősz atya gyöngéden vállára tette a kezét:

- Még most sem felejtette el?

A kis Rákóczi melléből mély sóhajtás szakadt fel:

- Sohasem lehet azt elfelejteni!...

Nem is felejtette el soha. Kollonits minden mesterkedése hiába való volt. Nem tudott a magyar fiúból osztrákot faragni. Pedig mindent elkövetett, hogy ez sikerüljön neki. Még azt is megpróbálta, hogy Juliánka néjével összeveszítse. Rákóczi Juliánka ugyanis időközben deli hajadonná serdült és feleségül ment Aspremont-Reckheim Ferdinánd-Gobert grófhoz, a ki az osztrák hadsereg generálisa volt, de a derék katona szive azért a szenvedő magyar nemzethez húzott. A bibornok abban mesterkedett, hogy a két testvér pörbe keveredjék az örökség miatt.

De mikor Rákóczi, a prágai egyetemről, a hol tanulmányait befejezte, Bécsbe jött és nénjével találkozott, - mi történt? A két testvér sirva borúlt egymás keblére és szó sem volt arról, hogy egymással pörösködjének.

Testvérét keblére ölelhette Rákóczi Ferencz, de édes anyját már nem találta Bécsben. Zrinyi Ilona már akkor messze keletre utazott. Férjének, Thököly Imrének szerencsecsillaga ugyanis egy kis időre ismét felragyogott. Hadai élén bejutott Erdélyországba és a zernyesti csatásokon megcsúfolta az osztrák sereget, sőt foglyúl is ejtett két tábornokot, Heiszter és Doria uraimékat. A győztes hadvezér ezután azt izente Bécsbe:

- Kiadom a két fogoly generálist, ha visszaadjátok nekem az én hűséges hitestársamat.

Bécsben kénytelenek voltak beleegyezni ebbe a cserébe. Megengedték hogy Zrinyi Ilona az osztrák fővárost elhagyja és férjéhez utazzék. Az édes anya csak azért könyörgött:

- Engedjétek meg, hogy fiamat is magammal vigyem.

Erről bizony hallani sem akartak. Még azt sem engedték meg, hogy édes anya fiától búcsút vehessen.

Zrinyi Ilona hát egyedül sietett férjéhez, a kivel aztán hiven megosztotta a harcok viszontagságait, a bujdosás fáradalmait, a hontalanság keserű kenyerét. Mindaddig, míg egymás mellé nem kerültek a sirba, távol Kis-Ázsiában, Nikomédiában a Virágok mezején. Még haldoklása közben is fiához szállott az édes anya sóhaja és reszkető, elhaló hangon suttozta:

- Tudassák fiammal utolsó anyai áldásomat. Soha ő engem az életben meg nem szomorított...

VI. *Haza az ősi fészekbe.*

Szép Olaszországba, a természet örök nyarának, az ókori dicsőség porladozó romjainak birodalmába utazott ezután a mi hősrünk, hogy lelkét felüdítse, tanulmányait gyarapítsa. Útközben gyászos emlékü helyen tartottak pihenőt: Bécs-Ujhelyen. Ott, a hol huszonkét évvel azelőtt a bakó oltotta ki nagy atyjának, Zrinyi Péternek és az anyai nagybátyjának, Frangepán Ferencnek életét.

Micsoda érzés szorította el az ifjú szívét, mikor a hűvös, homály börtönbe lépett, a melyből nagyapját a vérpadra hurczolták!

Sejthette volna akkor, hogy nyolcz év múlva maga is erre a helyre kerül s a Gondviselés kegyelmére lesz szükség, hogy a vértanúhalált elkerülje?

Elborult lélekkel folytatta útját a gyászos emlékü helyről. S elébe tárultak Olaszország csodái: a bűvös Velence, a művészet remekével ékes, virágos Flórencz, az ódon Genua, a világ hajdani fővárosa, a felséges Róma és az örökké mosolygó Nápoly.

De sem a természet, sem a művészet remekművei nem tudták lelkét tartósan magukhoz bilincselni. Olaszország bűbajos tájai közepette is azok a vidékek ringatóztak előtte, ébren és álmában, a hol gyermekéveit töltötte. Susogtak a terebélyes tölgyfák a pataki és régéczi ősi kastélyok körül; felé mosolyogtak Tokaj istenáldotta bortermő hegyoldalai, s látta a munkácsi vár gránátrombolta sziklafalait...

És lelkében ellenállhatatlanul sikoltott föl a vágy:

- Haza, haza!

Ott hagyta a velencei farsangot, mely tarka-barka seregével az utczákon nyüzsgött, s télvíz idején neki vágott a hosszú útnak. Minő utazás volt ez! A hóborította, zordon hegyekenvölgyeken át lóhalálában vágattak tova. Elöl az egyik szánkán hajtott vezetője, a stájer kocsis, utána a másik szánon maga a fiatal fejedelem kormányozta a lovakat. A havasok kietlen világában tomboló vihar tört rájuk, a dermesztő hideg éjben kegyetlenül csapta arcukba a metsző, fagyos havat a süvöltő fergeteg. Csak egy félrelépése a lónak, csak egy csuszamlása a szánnak és lezuhanak a több száz ölnyi tátongó mélységbe. De Rákóczi Ferencz feje fölött ebben az útjában is ott lebegett a magyar nemzet őrangyala, mely a mi hőseinket, vezéreinket mindig megőrizte, hogy a nagy hivatásukat betölthessék e földön.

Nem is volt maradása azután az ellenséges Bécsben. Sietett Magyarországba, beutazta birtokait, a hol örömmel siettek elébe hűséges jobbágysai, a kik évek során át nem látták az ő kis urukat. Istenem, hogy megnőtt, álmélkodtak a jó emberek. Milyen gyönyörű daliává serdült. Széles vállára hullámosan omlanak sűrű gesztenyeszín fürtjei. Magas, boltozatos homlokára jaj be illik a kócsagtollas fejedelmi süveg. Így mutatkozott be Rákóczi Ferencz a tekintetes Karoknak és Rendeknek, amikor Sáros vármegye főispáni székébe beiktatták. Ez a főispánság öröksége volt az ő családjának. S a fiatal főispán mindjárt megmutatta, hogy a sarkára tud állani keményen, a mikor a nemzet jogairól van szó.

Akkoriban ugyanis az osztrák rengeteg katonaságot tartott a nemzet nyakán s még hozzá a katonák garázda módon is bántak a lakossággal. Sáros megye is tele volt panasszal a német zsoldosok ellen. S a vármegye gyűlésén egyhangúlag elhatározták, hogy mindaddig, míg a katonaság által okozott károkat a bécsi kincstár meg nem téríti, egyetlen előfogatot sem adnak.

Ez volt a határozat, a mit Sárosmegye új főispánja kimondott, a mikor székét elfoglalta.

De hiszen csinált ő még életében sok mindent, a mi nem tetszett ellenségeinknek, de nagy öröme tellett benne a magyarnak!

VII. *A szenvedő ország.*

Most pedig vessünk egy pillantást az ország állapotára, abban a keserves időben.

Talán le sem lehet írni a szenvedéseket, a melyeket akkoriban szegény hazánk kiállott.

Vetett, vetett a szorgalmas gazda, a szegény földműves, de nem aratott. Vetését vagy a hadak gázolták le, vagy pedig elvitte a zsoldosok sáskajárása.

A töröknek már túl volt a féllába az ország határán. Karlócán, 1699. évben, január hó 26-ik napján meg is kötötték a békét Lipót császár és Mohamed szultán, hogy Erdély nem lesz többé a török hűbéres tartománya, azonban a Duna és Maros köze a lófarkas zászló uralma alatt marad.

A bécsi kormány ezután súlyos adót vetett ki Magyarországra, hogy abból a háború költségeit fedezzék. Pedig hát a sok hadviselés a népet máris annyira tönkretette, hogy minden adófizetés alól fel kellett volna menteni, nemhogy még nagyobb teherrel sújtsák.

S ez az adó még nem is folyt be mind a kincstárba, de nagy részben a hűtlen sáfárok zsebébe vándorolt, a kikre az adó behajtását bízta és a kik zsebre rakták a magyar nép verítékének gyümölcsét. Ezért is írta Magyarország nádora akkoriban ezt a panaszos levelet Lipót császárnak, hogy felvilágosítsa róla, hogy bánnak az ő gonosz tanácsosai a szegény Magyarországgal:

«Mintha az lenne szándék, hogy Magyarországból a lakosság kiirtassék és vadállatok tanyájává tétessék, holott háromszáz esztendőn át ontotta véré a kereszténységért és védte vitézül a szomszéd országokat!»

De hiába írt a magyar nádor, hiába panaszkodtak a magyar urak. A császárt az osztrák tanácsosok egészen behálózták, úgy, hogy az mit sem adott a panaszkodásra.

Hogy milyen csapás volt a szerencsétlen lakosságon ez a zsoldos had, azt legjobban elmondják annak a korszaknak a hegedősei, a kiknek lantján egyre sír az ének népünk szenvedéseiről. Ime egy rimes régi krónika a németek garázdálkodásairól:

Megkérték s megkérlik túled a porczyót,
Vármegyékre osztják számtalan sok adót,
Megnézik házadnál te kincses ládádát
Elvonják alúlad paplanos ágyadat.
Szabadságod ellen hazádba is beszáll,
Úri módon, bizvást énekelve sétál,
Abrakot és szénát rendel a lovának,
Szép fehér, lágy czipót hordat éh gyomrának,
Gyöngé levest, tyúkhúst parancsol szájának,
Édes, lángízű bort hordat ő torkának.
Azonban pálczáját emeli fejedre,
Kiméletlenül ver, esel ott az földre,
Nem is mersz szólani magad mentségére -
Fejet köll hajtani ő engedelmére.
Ha kvártélyból kimegy: semmidet nem hagyja,
Minden javadat magának takarja
Idegen országba szekerekkel hordja,
Házad elpusztúljon, szintén azt akarja.

Gondolod akkoron: hol magyar szabadság?
Hol van Mátyás király, kinél volt igazság!
Hol van országodnak öröme s vigsága?
Hol tündöklő napja, ragyogó csillaga?...
- Eltűntenek; vagyunk idegenek rabja!

Csoda-e ha ennyi szenvedés, ennyi nyomorúság közepette az agyonsanyargatott nép, a jogaitól megfosztott nemzet lelkendezve, epedve, türelmetlenkedve várta a megváltóját?

VIII. *A láng kilobban.*

A lappangó tűznek csak egy kis szellő kell és a láng pusztító erővel csap fel az égre.

Igy történt ez akkor is.

A Hegyalján abban az időben Szolári gróf muskétásai voltak beszállásolva és hallatlan ember-telenséggel kegyetlenkedtek a jámbor szőlőművelő néppel. Nemcsak veritékükkel öntözték akkor a tő tövét a kapások, de könnyeikkel is.

De egyszer csak az elnyomott nép odakiáltotta zsarnokainak: Eddig és ne tovább!

Thököly seregének két volt hajdúja, a vitéz Kiss Albert, meg Tokay Ferencz összeszedték az erdőben, pusztákon bujdosó kuruczokat. A szabadulásra áhitozó nép mohón sereglett zászlójuk alá. Éjnek idején összegyűltek a szalánczi erdőben, hajnalban aztán hajrá! Nekizúdultak Sárospataknak, Tokajnak, Sátoralja-Ujhelynek, hogy elűzzék onnan az idegen őrséget.

Hej, hogy hullott a német az elkeseredett kuruczok kardcsapásai alatt! Hamarosan bevették mind a három várat és kitűzték ormukra a szabadság zászlaját. Csakhamar az egész Hegyalja visszhangzott a felkelők zajától. Fölharsant a jelszó: Előre, kurucz, pusztúljon a labancz!

A szabadságharcz zászlóját persze Rákóczi Ferencz kezébe akarták adni. Őt tartották Bocskay, Bethlen, Rákóczi György méltó utódjának.

De Rákóczi Ferencz még vonakodott ezt a zászlót kezébe venni. Nem azért, mintha nem verezett volna a szive, mikor hazája szenvedését, pusztulását látta. Nem azért, mintha nem szívesen tette volna kockára életét is azért, hogy nemzetéről a rablánczot letörje. De Rákóczi Ferencz akkor még elhamarkodott dolognak tartotta a harczot, a mely veszedelmet hozhat a hazára és a szabadság szent ügyére.

Hiszen Bécs csak egyet toppan és összetiporja a maroknyi kurucz csapatot.

Az ország megrakva német katonával. Az osztrák fővárosból csak egyet int a hadügyminiszter és mindenfelől megrohanják, szétkergetik a rendezetlen hajdúságot, a vasvillás pórnépet. Hiába lesz minden vérontás.

Várni kell még a zászlóbontással, a szabadság ügyét nem szabad kockára tenni hebehurgyán.

Majd elhozza azt az időt is a magyarok Istene, a mikor megszólalnak a tárogatók...

És csakugyan Rákóczi aggodalma teljesedett is. A császári hadak tábornokai Harangod mezején tönkreverték a hamarosan összeverődött kurucz sereget. Vaudemont tábornok visszafoglalta a tokaji és sárospataki várakat. Jaj volt mindenkinek, akit a zsoldos sereg útjában talált. Fölgyújtott falvak jelezték a lábuk nyomát. A Tisza nádasába menekült előlük a lakosság. Sárospatak várát megkísérelte védeni a vitéz Tokay Ferencz uram, de hasztalan volt minden hősiesség. Vaudemont dühös vasasai végre is betörték és irgalmatlanul kitöltötték bosszújokat az ostromlottakon.

IX.

Rákóczi Ferencz fogsága.

Sírt a lélek Rákóczi Ferencz szívében, a mikor hírül vette a zsoldosok garázdálkodását nagysárosi várában, a hová feleségével, Hessen-Rheinfels herczeg fejedelmének gyönyörű leányával, Sarolta-Amáliával, meg ujszülött kis fiacskájával félrevonúlt. Háborogva járt föl s alá a vár termeiben, meg-megállott ősei aranyrámás arczképei előtt. Kardja markolatára tette a kezét és kérdően nézett reájuk: kihúzza-e már a fegyvert?

Nagy Bercsényi Miklós, a legjobb hazafiak egyike, a kinek neve örök dicsőséggel ragyog a felséges idők krónikájának lapjain, sokat járt akkoriban a fejedelemhez s a két hazafi együtt busúlt, együtt jutott erre az elhatározásra:

- Itt az idő a tetterre! Nem nézhetjük tovább is tétlenül: hogy jut végpusztulásra a magyar nemzet.

Abban egyetértettek, hogy a tenger hadviselésben kifáradt lakosság, bármilyen oroszlanbátorság lakozzék is szívében: gyöngye arra, hogy lánczát önmaga letörje. Segítség után kell nézni a külföldön. Arról gondolkodtak hát, ki jöhetne a szegény árva nemzet segítségére?

XIV. Lajos, a hatalmas francia király, biztatta, Rákóczit követte útján arra, hogy tegyen lépéseket családja örökségének, Erdély trónjának visszaszerzésére, ő majd pénzzel, katonával segíti a császár ellen.

A fejedelem végre is elhatározta, hogy elfogadja a francia király felajánlott segítségét. Meg is írta ezt neki bizalmas levélben, s levelét rábizta Longueval kapitányra, az eperjesi helyőrség belga származású tisztjére, aki váltig fogadkozott:

- Kézhez juttatom én a levelet, ne aggódjék mit se Nagyságod. Kerülök, fordúlok és itt termek a válaszszal is.

Hát pedig gonosz ármány lakozott a belga kapitány szívében. Elvitte ő a levelet, el is hozta a választ, de előbb mind a kettőt megmutatta a bécsi kormánynak.

Bezzeg kárörvendeztek ott a Rákóczi régi, ádáz ellenségei:

- Ugy-e bár, megmondtuk mi ezt előre, - súgtak-búgtak a császár körül. - Csak nem tagadja meg magát a lázadók vére.

Nosza meg is szeppentek az udvarban. Parancsot is adott a császár, hogy rajta, börtön fenekére a lázadókkal, a kik ismét olyan veszedelmes összeesküvésben törnek a fejüket. A kiknek az a bűnök, hogy szeretni merik a hazájukat...

Sűrű, baljós éjszaka borult a sárosi várra. A várkapolna tornya már elütötte a tizenkettőt, a mikor fegyver csörgés hallatszott a bokrok közt a vár alján. A vasas németek belopództak a várudvarra, behatoltak a kastély termeibe, kivont karddal tódultak a fejedelmi pár hálósobájába.

Tíz-húsz kard szegződött a Rákóczi mellének:

- Rákóczi Ferencz, fogoly vagy!

S kitepték hitvese ölelő karjaiból, elszakították a bölcsőben gügyögő kis fiától, s elhurczolták az eperjesi vár tömlöczébe.

S a hatalom pribékjei ezután egymásután keresték fel a hazafiak házáat. Elfogták Szirmay István nádori ítélőmestert, Vay Ádámot, Mihályt és Lászlót, Okolicsányi Pált, Rákóczi ügyvédjét. Mindenki gyanús volt nekik, aki csak él. Bercsényi csak nagy ügygyel-bajjal tudott üldözői kezei közül kisiklani és Lengyelországba futni.

Elvitték Rákóczit is Bécs-Ujhelyre, bezárták ugyanabba a szobába, a melyben nagyapja is utolsó perczeit töltötte.

S a véres árny megjelent a fogoly előtt és csontujjával intette az ifjut:

- Állj értem bosszut! Szerezd vissza eltiport hazánk szabadságát!

Ki tudja, nem vérpadra küldik-e az unokát is a nagyapa után, ha nem követ el mindent megmentésére a hitvesi szeretet? Meg is mozdított Rákócziné minden követ, hogy férjét kiszabadítsa. Rimánkodva fordult rokonaihoz, az idegen fejedelmekhez, hogy vessék magukat közbe férje érdekében. Többet ért ennél, hogy sikerült megnyernie a fogoly fejedelem őrizőjét, Léhmán Gottfried századost. A kapitány megnyitotta Rákóczi számára a szabadulás útját. Éjnek idején a város határában hintó várt a szökevényre. A paripák vágatva ragadták tova a magyar nemzet reménységét, aki ezer veszedelem közepette ért Lengyelországba.

Kegyetlen halállal büntette ezért a bécsi kormány a szerencsétlen századost, aki a mi Rákóczi Ferenczünkről a bilincseket leoldozta. Később azután, mikor a magyar szabadságharcz fáklyája már kilobbant, és a kuruczok átlépték az osztrák határt: Károlyi Sándor generális kegyeletesen magyar földbe temettette el Léhmán százados testét. Megérdemli a magyar szabadság barátja, hogy hálával emlékezzünk reá, aki a kuruczok csillagát a bakó kezéből megszabadította...

X. *Rákóczi zászlót bont.*

Akkor támadt még csak nagy ijedtség, nagy zűrzavar Bécsben, a mikor villámként csapott le a hír, hogy Rákóczi megmenekült börtönéből. Tartottak tőle, hogy a kurucz vezér most már kezébe veszi a bosszúállás lángpallosát és elpusztítja a császárvárost a föld színéről. Repült a parancs a vármegyékhez, hogy fogják el menekülése közben Rákóczit és ne bocsássák át a határon. S busás díjat is tűztek ki annak a számára, a ki őt élve vagy halva kézrekeríti. Hanem az üldözők nem találták meg Rákóczit, de megtalálta a nemzet.

A kuruczok legutóbbi fölkelését leverték. De ki nem írhatták a nép szívéből a vágyat, hogy újra meg újra fegyvert ne fogjon a szabadságért.

Szalontay János uram, a nem rég eltiport zendülés vezére, aki a harangodi vereség után Törökországba bujdosott, most hazatért a messze idegenből. Bejárta a Hegyalját és tapasztalta, hogy a nép most is csak a jeladásra vár és nyomban ezrek és ezrek pattannak talpra.

De hát hol van a vezér? Hol van Rákóczi Ferencz?

Csak annyit tudtak róla, hogy lengyel földön bujdosik, ha ugyan még életben van. De hogy Lengyelország mely zugában él, ha még él, azt nem tudta senki.

Ám azért Szalontay uram csak elindult a bizonytalanba, nyakába vette nagy Lengyelországot. És csakugyan megtalálta, akit keresett.

Ki vezette? Talán a turulmadár, amely őseink zászlója előtt repdesett, a mikor Ázsia belsejéből megindultak a Tisza-Duna áldott síksága felé? Talán valami fényes csillag? A magyar szabadság hajnalcillaga?

A hű kurucz leborult a fejedelem előtt:

- Jere haza, Rákóczi Ferencz, hősök unokája. Törd le a bilincset a nemzet kezéről, lábáról.

Rákóczi akkoriban a lengyel meg a francia királylyal tárgyalt, és arra várt, hogy azok erősebb hadat adjanak neki, a melylyel rajta üthet a Magyarországot elfoglaló zsoldosokon.

De a szenvedő, türelmetlenkedő magyarság nem akart már várni. Ujabb követeket küldött Lengyelországba, hogy hívják haza a vezért.

Bige László és Pap Mihály uram indultak el követségbe. Ők épp oly kevésbé tudták, hol keressék Rákóczit, mint ahogy Szalontay uram nem tudta. De csodamódon őket is nyomra vezette a Gondviselés. S mindnyájan körülvették Rákóczi Ferenczet:

- Lelkendezve vár a magyar nép, uram! Küldd előre a zászlóidat és siess utánuk magad is!

S Rákóczi Ferencz akkor átadott a követeknek tizenkét gyönyörű zászlót, a melyeknek sarkában az ő és Bercsényi Miklós nevének kezdőbetűi voltak kivarrva. Mintha szárnyuk nőtt volna a követeknek, úgy repültek át ezekkel a zászlókkal a hazába. S hogy tódult a nép Rákóczi zászlói alá! Három helyen, Tarpán, Váriban, Beregszászon csattogtatta meg először a lobogók szárnyát a tavaszi szél. Esze Tamás, a tarpai jobbágy egetverő lelkesedés közepette esküdttette fel a zászlóra a kuruczokat. Mintha az ő képükben ott lett volna a zászló alatt az egész Magyarország, hogy örök hűséget esküdjön az elnyomott magyarság szabadítójának.

1703. május hónapja volt, a mikor II. Rákóczi Ferencz a szabadságharcz zászlóját kibontotta. S aztán szétrepült az országban híres kiáltványa, a melyben szive vérebe mártott tollal írta meg a magyar nemzet égbekiáltó panaszait.

Ma is elszorúl a szívünk, ma is könnybe lábad a szemünk, ma is mély sóhaj szakad fel keblünkből, mikor e szavakat olvassuk:

Fölszakadoznak a magyar nemzet régi sebei...

XI. *Rákóczi hadserege.*

Toll le nem írhatja, szó el nem mondhatja azt a lelkesedést, a mivel Rákóczi Ferenczet a haza határán fogadták, mikor zászlói után nemsokára maga is itthon termett. A nyomorgó jobbágyok, Thököly szétvert, elszéledt hadseregének bujdosó vitézei mind összegyülekeztek a vereczkei szorosnál. És térdre borúltak a fejedelem előtt, sírva csókolták a köntöse szegélyét, úgy hálálkodtak, hogy eljött megszabadításukra.

A Kárpátok zord hegyszakadékait fölverte az éljenzaj. Minden szemben az öröm drága gyöngye csillogott.

Olyan volt a Rákóczi Ferencz bevonulása, mint mikor kelet kapuján bevonúl a tündöklő nap, és a végtelen mezőn a harmat örömkönnye reszket minden kis fűszálon.

Hadserege volt már Rákóczinak elég. Lelkesedés is volt a hadsereg szívében annyi, hogy elég lett volna három ármádiának is. De hát a hadviseléshez fegyver is kell. Hát fegyverük volt-e a magyar szabadság hőseinek?

Egyenesre verte a kaszát, dorongra, vasvillára kapott a jobbágyság, úgy tódult a Rákóczi zászlója alá. Thököly hajdúi pedig előszedték az erdők mélyében, szénégető kunyhók padlásán, nádasok bozótjaiban eldugdosott kardot, puskát, s megtisztogatták a rozsdától, azután meg tisztára, fényesre mosták csakhamar az ellenség vérében.

De azért mégis legerősebb fegyverük volt a haza, a szabadság szeretete, mely azelőtt is, azután is csodákat művelt már a magyar történetben.

Most is így történt.

Zengett már az egész felvidék a Mátra lejtőjétől egész a Tiszáig:

- Jönnek a Rákóczi kuruczai!

Jöttek is, mint süvöltő fergeteg. Nem volt előttük ellenállás. Átrepültek a Tiszán. Ujjongva fogadta őket mindenütt a lakosság. Minden épkézláb ember fel is csapott a kurucz seregbe. Kitárta Rákóczi előtt a szívét az egész Magyarország.

Csakhamar egy pár öreg ágyút is szereztek a vitézek. Hadd hirdesse az érczorok is a kuruczok dicsőségét. Megvették Szabolcs-megyében Kálló várát, a hol négy darab ágyú esett zsákmányul.

- Ez volt az én első tüzéségem, - mondotta később a fejedelem.

De nemcsak a haza határain belül hódított Rákóczi zászlója. A kuruczvilág föltámadásának, diadalainak híre eljutott a külföldre is. Megdobbant a sziv a bujdosók kebelében, a kik a korábbi szabadságharczok bukása után messze idegenben bolyongtak. S lángoló lelkesedés gyuladt ki a magyar fiuk arczán, a kik a császár hadseregében, a kétfejű sasos lobogó alatt szolgáltak. Nem volt maradásuk a bujdosóknak odakünn s nem volt maradásuk a nemzet fiainak az idegen zászló alatt. Tűzön-vízen, ezer veszedelmen keresztül törtettek haza, hogy vérüket, életüket áldozatul ajánlják föl a magyar szabadság oltárán.

Most ijedtek meg csak Bécs városában, a mikor már az osztrák határon is beütöttek nagy Bercsényi Miklósnak, vitéz Ocskay Lászlónak huszárjai. Igérték most már eget-földet az évszázadokon keresztül sanyargatott népnek, csakhogy megbékítsék. Hogy elengedik az adót. Hogy nem tartanak a nemzet nyakán több katonát. De bizony már akkor késő volt!

A bécsi kormány még azt is megígérte, hogy a ki a kuruczok közül valakit élve, halva beszolgáltat; megkapja annak egész vagyonát.

De becsületére válik a magyar népnek, hogy senki sem akadt, a ki hallgatott volna erre a csábító ígéretre. Senkit hazaárulásra nem vitt a kecsegtető, dús jutalom.

És tudjátok-e, hogy még azokban a városokban is, a melyeknek lakosai nem voltak Árpád ivadékai, hanem idegen bevándorlottak: még ott is lelkes hivei támadtak Rákóczinak. Magyarok akartak lenni a németek, a rutének, a tótok. S letépték magukról a németes ruhát, a bő plundrát, a pofon csapott kalapot s felöltötték azt a daliás viseletet, a zsinóros attilát, az árvalányhajás süveget, a minél szebb nincsen a világon. Sőt mi több: a Rákóczi katonáinak süvegét is fejükbe csapták. Különösen a felvidéki tótok, rutének esküdtek nagy lelkesedéssel a szabadság zászlói alá. Nem magyar vér folyt az erükben, de azért vérüket ontották a magyar hazáért. Igazuk volt. Hiszen ez a föld nekik is édes anyjuk. Ege őket is betakarja. Istenáldotta röge nekik is kenyeret terem.

S nem csak a palotákba és kunyhókba, hanem még a kolostorok homályos ölébe is beáradt a friss szellő, mely odakünt a huszárlovak robogásától visszhangos rónán lengedezett. Egyszer csak különös csapat állított nagy Bercsényi Miklós generális elé. Egy csapat gyerkőcz, a kiknek még alig pelyhedzett az álluk.

- Honnan szedte kegyelmed ezeket a gyerekeket? - kérdezte a hős az ifjak vezetőjétől.

Andrássy Miklós gróf volt a gyereksereg vezére. Ő maga is furcsa egy vezér, a minő nem mindennap akad a csatamezőn. Barna szőrcsuha fedte a testét. Kámzsa volt a fejére húzva. Mert hát szerzetes volt a diákcsapat vezetője.

- Ezek, generális uram, a nagyszombati egyetem diákjai, a kik nem tudtak megmaradni könyveik mellett, a mikor a csatamezőn a trombita harsog...

Bercsényi Miklós elmosolyodott:

- Hát pedig tanulni kellene még nektek, fiacskáim. Lúdtoll való még a ti kezetekbe, nem pedig kard.

Megsodorta erre a bajuszkáját egy sur-legényke, azaz hogy megsodorta volna, ha lett volna mit.

- Hiszen tanulni akarunk mi, vitéz generális uram. Meg akarjuk tanulni, hogyan kell a hazáért vért ontani s ha kell, meg is halni. Diákok vagyunk, de ezentúl nem tollal és tintával akarunk írni. Vérbetűket akarunk írni a kardunk hegyével. Vérbetűkkel akarjuk az ellenség szívébe írni: Ne bánts a magyart!

És a jövőben megmutatták a fiatal legénykék, hogy ez a beszéd nem volt üres beszéd. Rettegett az ellenség a csuklyás generális diákseregtől.

Ilyen volt a Rákóczi Ferencz hadserege.

XII. *A fejedelem és vezérei.*

És ha ilyen volt a tábor, milyen volt akkor a vezére?

Az ő alakját dicsfénybe vonta a történet, a magyar nemzet hálás kegyelele. És Rákóczi Ferencz megérdemli ezt a dicsőséget, megérdemli nemzetünk örök háláját.

Nagy volt ő, mint hadvezér, nagy volt, mint a szó és a toll mestere.

Mikor délczég hadi ménjére ült és félelmes kardja megvillant a napsugárban, ragyogó példát adott a vitézségben egész hadseregének.

Mikor a zöld asztal mellett felállott, vagy pedig nyergébe fölemelkedve, künn a szabad mezőn beszélt vitézeihez, szava olyan volt, mint az égi háború zengése, mely megrázott minden szívet.

És mikor íróasztala mellé ült, tolla alól oly ékesen folyt a mi édes magyar nyelvünk, hogy írásait ma is gyönyörűség olvasnunk.

Huszonhat éves volt, a mikor az elnyomott nép sóhajai a tettek vérvirágos mezejére szólitották. És a huszonhat éves ifju egyesítette magában a meglelt férfi erejét és az aggastyán higgadt bölcsességét.

S nemcsak rettenthetetlen bátorságával, ritka lángeszével tünt ki a kuruczok csillaga, de jószágát is áldotta mindenki.

- Soha sem szabad elfelednem, - mondotta, - hogy engem a szenvedő nép hívott be szabadító-jának!

Nem is feledte soha, és nemcsak hadvezére, de gondviselő édes apja volt a népnek. Mig a háború dúlt, óriási birtokán minden jobbágját fölmentette a földesúri terhek viselése alúl. És bármennyire ki is volt merülve a tábori élet fáradalmában, a harczok viharában: fejedelmi sátora mindig nyitva állott a panaszkodók számára. Nemcsak a sátora, hanem az erszénye és a szíve is. Katonáinak szigorúan megtiltotta, hogyha egy elfoglalt faluba, meghódított várba bevonulnak, hogy ott raboljanak, gyújtogassanak. Megparancsolta, hogy kiméeljék a szegény nép nehezen szerzett vagyonkáját.

Attól a perctől fogva, hogy kardját kivonta a szabadságért, éjjel-nappal nemzete szolgálatában állott. Ki volt az, a ki legtovább fennvirrasztott az éjszakában dolgozva a hadi terveken? Rákóczi Ferencz. Ki volt, a kit az első hajnali sugár talpra serkentett és akkor vagy újra íróasztala mellé ült, vagy pedig nyeregbe pattant? A kuruczok fejedelme.

De nemcsak szabaddá akarta tenni nemzetét, hanem műveltté is. Még a háborúban is arra buzdított mindenkit, vezéreit s a földesurakat, hogy népük műveltségének emelésére törekedjenek. Jól tudta ő, hogy a népnek háborúban, békében egyaránt drága kincs a tudás, műveltség.

Hát a vezérei?

Nagy Bercsényi Miklós volt a fejedelem jobb keze: főhadvezére, első tanácsosa. Méltó társa halhatatlan fejedelmének. Tizenhárom próbás hűségű híve a szabadság ügyének. Pedig hát felesége, fia a németek kezébe volt. Neki magának káprázatos vagyont ígért a bécsi udvar, ha ott hagyja Rákóczi zászlaját. De Bercsényi Miklós csak hideg megvetéssel utasította vissza a gonosz csábítást. Kitartott a kuruczok zászlója mellett akkor is, mikor az fennen lobogott, akkor is, a mikor a balszerencse közepette szomorúan lehanyatlott. És akkor ott hagyta várait,

kastélyait, jószágait és koldús-szegényen bujdosott idegenbe, megosztva fejedelmével a hontalanság száraz kenyerét. Azt tartotta, hogyha elárvult a haza, hadd legyen árva a fia is.

Hát Bottyán János, a vak Bottyán? Félszemét még a törökkel való hadakozásban vesztette el. Törpe, tömzsi emberke volt a félszemű hős, de törpe testével, félszemével többet ért sok ép szemű óriásnál. S milyen nemes sziv lakott a kemény katona keblében! Mindig csak arra kérte vezértársait:

- Büntessetek meg mindenkit szigorúan, a ki az ártatlan népet bántja, fosztogatja.

Mikor a csatakiáltás szava megszólalt, vak Bottyán vert ezüsből készült baltát vett a kezébe, azzal vezette seregét előre. Jaj volt az ellenségnek, a merre az az ezüst balta villogott! És vak Bottyán nem csak vérét áldozta, nemcsak életét tette százszor is kockára a hazáért: vagyonát is a szabadság oltárára helyezte. Sokszor a maga erszényéből fizette a katonái zsoldját, s másokat is erre bűzdített:

- Rójuk meg magunkat s kiki mind szegény, mind gazdag, hadi és nem hadi ember adja ki hite szerint pénzét a hazáért.

S a milyen az úr, olyan a szolgája. Ezt tartja a régi jó közmondás. Ez a mondás a kurucz időkben is bevált. Mikor az áldozatkészségben jó példát adtak a vezérek, a közkatonák sem maradtak hátra.

Történt egyszer, hogy a kuruczok elfogták a császári hadak egyik vitéz tábornokát, Starhemberg Guidó grófot. Háromezer csillogó aranyat kínált Bécs váltságdíjúl kedves generálisáért. Szegény kuruczok markát ütötte volna a tömérdek kincs, de a szegény kuruczok azt felelték:

- Tartsd meg, német, a pénzedet, drágább nekünk a haza szabadsága.

XIII. *A kuruczok Bécs alatt.*

Diadalt diadal után jegyzett fel táblájára a magyar történet írója. Felső-Magyarország váraiban a német őrség egymás után rakta le a fegyvert. Tokaj, a hol a Rákócziak egyik ősi kastélya volt, Murány, a melyet mindenki jól ismert arról a gyönyörű regéről, a melynek arany szálaiba szőtte a várat a költő, Eger, melynek bástyáin a hőslékű asszonyok szereztek maguknak halhatatlan nevet, Munkács, a hol minden kődarab Zrinyi Ilona dicsőségéről beszél, Kassa, Eperjes egymásután nyitották meg kapuikat.

A lelkesedés hullámai átcsaptak a Királyhágón, a kies vadregényes Erdélyországba is, a hol a szegény nyomorgó székelység elkeseredve fogott fegyvert zsarnokai ellen. Tűzzel-vassal iparkodott elnyomni Rabutin Lajos gróf, az erdélyi német hadak kegyetlen vérszopó parancsnoka, a székelyek szabadságharczát. Megtöltötte a börtönöket, feldúlatta a falvakat, sivataggá tette a mezőket. De hát ez a rettenetes rémuralom sem rettentette vissza a székelyeket attól, hogy ők is föl ne csapjanak Rákóczi katonáinak.

Gyulafehérvárott 1704. július 5-én gyülekeztek össze Erdély rendjei, s egy szívvél-lélekkel kiáltottak fel:

- Éljen II. Rákóczi Ferencz, Erdély fejedelme!

Megharagudtak erre Bécsben. Látták, hogy a dolognak fele se tréfa. Ime Rákóczit már ősei trónjára ültették. Bizony még majd Magyarország trónjára is ráültetik. Eleinte nem igen vették komolyan az egész szabadságharczot. Azt gondolták, hogy holmi szedett-vedett gyűlevész népséggel van csak dolguk. Mire is mehetne a kaszával, vasvillával felfegyverkezett tábor? Egy pár száz vasas német rajtuk üt, aztán pozdorjává veri az egészszet.

Az ám. De az osztrákok nem gondoltak arra, hogy ezt a hirtelen összesereglett hadat Rákóczi vezette. Rákóczi lehelte bele a maga lelkét, azt a lelket, a mely Bocskay, Bethlen csatáiban tüzelte az ős jogaiért küzdő nemzetet.

Rákóczi Ferencz a mellett fáradhatatlan munkával arra is törekedett, hogy hadi pénzből valóságos rendezett hadsereget csináljon.

Franciaországból tapasztalt kitűnő tiszteket hozatott, a kik a hadi tudományokba oktatták a csapatokat. Nem sajnálta a költséget arra sem, hogy diszes egyenruhába öltöztesse vitézeit. Nem volt, nem is lesz a világnak szebb katonasága, mint a Rákóczi Ferencz palotásai, mint a kurucz idők huszárjai. Csak a Mátyás király fekete serege volt ahhoz fogható.

Az elbizakodott gögös bécsi kormány, a mely eddig semmibe se vette a magyarságot, most már belátta, hogy nem lehet csak úgy összeroppintani a mi hőseinket. A legkegyetlenebb osztrák generálist küldték Magyarországra, hogy fojtsa vérbe a lázongást.

Ez a generális Heister Sigbert gróf volt, úgy tódultak az ő hadai az országba, akár a tatárok. Fű nem nőtt a lábok nyomán, folygyújtott falvak tüzétől borúlt szégyenpirba az ég, a merre elhaladtak. De még ő sem birta megtörni a kuruczok hajthatatlan lelkét, rettenthetetlen vitézségét. Mint mikor a hatalmas sugár jegenyefa meghajlik a vihar alatt, mely rázúdúl és cibálja az üstökét, de aztán annál daczosabban emeli fel a fejét, úgy tett a magyarság is. Ha Heister uram itt-ott el is nyomta a fölkelést, mihelyt távozott: utána ismét újult erővel emelkedett fel, és annál büszkébben csattogtatta szárnyait Rákóczi zászlaja, melynek sarkában ez a híres, halhatatlan jelmondat volt kivarrva:

«Pro libertate et pro patria.» A szabadságért, és a hazáért!

Örömtől dobog a szívünk, ha a nagyidők krónikáját olvassuk, ha látjuk, hogy megáldotta akkor fegyvereinket a magyarok Istene.

Ricsán osztrák tábornok válogatott csapatokkal tört a kuruczokra Morvaországból. Nagy Bercsényi Miklós, Károlyi Sándor, Ocskay László állottak vele szemben. És segített nekik a föld is. A fegyverforgatáshoz nem szokott jámbor földmivesek oroszlánbátorsággal vetették magukat a harcedzett vasas németekre. Véres fővel, sebesülten menekült be a generális Jablonczára, a hol aztán megadta magát kényre-kegyre.

Ez volt a szomolányi diadal. Széles Magyarország ujjongott a kuruczok fényes győzelmének hírére. Egy nap összesen 700 ellenséges katona esett fogolyul a győztes kezébe, 4000 zsoldos pedig a csatamezőn lelte halálát.

Nyitva állott a kuruczok előtt az út egész Bécsig.

Hát bizony nem is állottak meg a félúton.

Bécsben akkor nagy ünnepségre készülődtek. Az öreg Lipót császár születése napjára. Ezt a születésnapot ugyancsak elrontották a kuruczok.

Egyszerre csak szörnyű riadalom támadt Bécs városában, akár csak akkor, a mikor Mátyás király bús hadát nyögte Bécsnek büszke vára.

Mint a sülyedő hajón a fejveszett emberek, úgy szaladgáltak kétségbeesve a császárváros utcáin a megriadt lakosok, kezüket tördelve, jajveszékelve:

- Végünk van! Nyakunkon a kurucz sereg. Kardélre hányak mindnyájunkat.

A császár születése napjára kivilágítást akartak rendezni a bécsiek. Az elkeseredett kuruczok rendeztek nekik olyan kivilágítást, a milyent azelőtt se, azután se sokat láttak. Bosszút állottak a sok felgyújtott, elpusztított magyar faluért, és felperzseltek egy pár falut Bécs körül, a melynek lakossága már világgá futott a kuruczok érkezésének hírére. Ez a lobogó óriási máglya a császárváros minden utcáját bevilágította.

A császár gonoszlelkű tanácsosai, a magyarok ellenségei nézhették ablakaikból ezt a félelmes tűzijátékot. Vajjon nem szólalt-e meg szívükben egy titkos hang:

- Látjátok, ez a ti művetek, a kik mindig sanyargattátok a magyar népet. Pedig a magyarnak aranyból van a szive. Még az ingét is odaadja annak, a ki jól bánik vele. De ha elkeseredik, haragjában rettenetes is tud lenni!

XIV. *A gonosz tanácsadók.*

Nem is soká élte túl az öreg Lipót császár ezt a szomorúságot, ezt a szégyent. Ágynak esett az aggastyán, és 1705. május 5-én kilehelte lelkét. Utána I. József foglalta el a trónt, a ki jó indúlattal vette kezébe a kormányzás gyeplőjét. Békét akart kötni a haragvó magyar nemzettel. De hát az ő udvarában is a gonosz tanácsadók uralkodtak, a kik rabigába akarták dönteni szegény országunkat.

Mert a magyarok nem idegenkedtek attól, hogy igazságos feltételek mellett véget vessenek a háború borzalmainak. Szécheny városában gyülekeztek össze a rendek, pontokba foglalták a nemzet kívánságait, és megbízták Rákóczi Ferenczet, hogy ezen az alapon kösse meg a békét.

De a bécsi haditanács nem azon igyekezett, hogy létre jöhessen a békesség, visszahívták Heiszter generálist a sok kudarc után és helyette Herbeville grófot küldték az országra, hogy meg se álljon Erdély széléig. Ha Heiszter tizenkilencz volt, Herbeville egy hián húsz. Az ő nyomdokaiban is csupa pusztulás, romhalmaz támadt. Nosza Rákóczi Ferencz összeszedte seregét, és a Királyhágó sziklásáncaiban, a karikai és zsbói szorosban iparkodott útját vágni az ellenségnek. Küzdöttek a kuruczok hőiesen, de a túlnyomó erővel nem tudtak megbirkózni. Herbeville vasasai betódultak Erdélybe. Kétségbeesve menekült előlük a szerencsétlen lakosság.

Még az idegennek is megesett akkor rajtunk a szíve, úgy kegyetlenkedtek nálunk az osztrák zsoldosok. A külföldi államoknak, kivált Angliának és Hollandiának követei egyre sürgették a bécsi udvart: - a magyarok igazaikért fogtak fegyvert, békességet kell velük kötni.

Bécsi ellenségeink végre is engedtek ennek az unszolásnak, hacsak a tessék-lássék kedvéért is. Elhallgatott egy időre a harci kürt. Fegyverszünet alatt pihentek a vitézek, s Nagyszombat városában kezdődött meg a béketárgyalás. Rákóczi Ferencz a zöld asztal mellett is olyan keményen küzdött a nemzet jogaiért, akárcsak a csatamezőn.

Pedig az udvar mindent elkövetett, hogy a kemény kurucz vezért megpuhítsa. Elküldötték hozzá Bécsből a feleségét, a kit félig-meddig fogságban tartottak, hogy kérő szóval, könnyhullatással bírja engedékenységre férjét, a hadak oroszlánját.

Kérő szóra, könnyhullatásra azt felelte Rákóczi Ferencz: Vérzik a szívem, hogy nem törülhetem le a te könnyeidet, de én a magyar nemzet könnyeit akarom letörölni.

Elküldötték hozzá forrón szeretett nénjét, Juliankát is, és megkínálták a fejedelmet egy osztrák fejedelemséggel, ha cserébe lemond Erdély trónjáról.

Rákóczi válasza ez volt:

- Lemondok Erdélyországról. Hiszen nem nagyravágyásból húztam én kardot, hanem a haza, a lelkiismeret szabadságáért! Nem is kell az osztrák fejedelemség, csak egy föltételem van: kössön a császár igazságos békét árva nemzetemmel.

Igy gondolkozott Rákóczi Ferencz, önzetlen hőse a hazaszeretetnek.

Igazságos béke! Hiszen épen erről nem akartak hallani a császár ármányos tanácsadói. Eredménytelen volt a békealkudozás, és ujra megzendült a kiáltás: Előre, kuruczok!

XV. *Az ónodi gyűlés*

Hogyne szállotta volna meg az elkeseredés a nemzet lelkét? Mi jót várhattak ezek után Bécsből, a hol az uralkodót egészen behálózták a magyar nép ellenségei?

- El kell szakadnunk Béctől! - ez a jelszó repült végig a hazán.

Marosvásárhely mezején 1707 április hó 5-én egybesereglettek Erdély rendjei és Erdély fejedelmévé választották Rákóczi Ferenczet. S az egész nemzet képében felruházták őt a haza atyjának czimével.

Magyarország rendjei pedig Ónodra hirdettek gyűlést. Meg is orrontotta Bécs a pecsenyeszagot, sejtette, mi készül ott ellene. Ezért is azon igyekezett, hogy egyenetlenséget támaszson a magyar urak között.

S az áldatlan munka sikerült is neki.

Május hónapja volt, mikor az ónodi országgyűlés tarka sátrait leverték a pázsitos mezőn. Ragyogó pompával tartotta meg bevonulását a haza atyja, Rákóczi Ferencz. Délcegen ülte meg arabs paripáját, tigrisbőr takarta királyszín ruháját. Bogláros fővegén kócsagtoll lebegett, mint a hadak Ura, nézte véges-végig a daliás sereget.

A gyűlésen, sajna, megszólalt a bécsi ármány, Turóczmegye követeinek, Okolicsányi Kristófnak, meg Rakovszky Menyhértnek ajkán. Sulyos vádakkal illették az ország kormányát, magát a fejedelmet is, hogy zsarolják az országot.

Míntha villámcsapás sujtott volna a derűs égből: úgy érte ez a vád Rákóczi Ferenczet. Elkeseredett kiáltás szakadt föl melléből:

- Édes nemzetem! Hát ezt érdemlettem sok szenvedés, hazám ügye mellett való fáradozásom után? Vagy öljetek meg, vagy nyeljen el a föld - készebb vagyok az ország egyik szegletében megvonni magamat, mintsem a reméllett köszönet helyett zsarnoknak mondatnom!

S fölkelt a trónszékből és kifelé indult a teremből...

Köröskörül a felháborodás moraja zúgott föl a sátorban. A méltatlankodás zaját túlharsogta Bercsényi Miklós hangja:

- Semhogy a fejedelem távozzék: veszszenek a hazaárulók!

A fölgerjedt indulat szomorú jelenetek színhelyévé tette az ónodi gyűlést. Bercsényi, Károlyi kardot rántottak, a turóczi követek véres fővel menekültek a szabadba. De ott künn a fölháborodott kuruczok összevagdalták Rakovszkit, az árulót, a ki igaztalan váddal illette a nagy Rákóczit, Okolicsányit pedig pörbe fogták és bűnéért ő is életével lakolt. Megrendülve látta azonban a fejedelem, hogy vér feccsen a tanácskozó terem földjére. Az egyik turóczi nemes urat, a ki trónja elé borúlt, saját testével fedezte a kardcsapások elől. És aztán csöndet parancsolt a lázongó indulatoknak. És Rákóczi Ferencz tudott szavával vihart kelteni, de a hullámokat le is tudta csöndesíteni.

A gyűlés aztán kimondta, hogy Magyarország elszakad Ausztriától. De az új király választását a legközelebbi országgyűlésre halasztották. Mert hiszen Rákóczi Ferencz nem akarta elfogadni a magyar koronát. Megmondotta ő már, hogy nem hivságos okból, nem önzésből vonta ki kardját, csak a haza szabadságát akarta kivívni...

XVI. *A kuruczok csillaga lehanyatlik.*

De hát kié legyen Magyarország koronája, ha nem Rákóczi Ferenczé?

A fejedelem olyan férfiút keresett a ki javára válhatna az ő elárvult hazájának. Megkínálta a koronával Miksa Emmánuel bajor választó fejedelmet, majd pedig Ágost lengyel királyt. Abban reménykedett, hogy majd azok nagy, erős hadsereggel jönnek be és szabaddá, önállóvá teszik Magyarországot. De bizony az idegen fejedelmek nem akartak az osztrák császárral véres viszályba keveredni.

A magyar nemzet egyedül állott a küzdőtéren. S akkor hanyatlani kezdett a kurucz dicsőség csillaga.

A császári hadak vezetését újra a kegyetlen, vérengző Heisler generálisra bízta, a ki megszámíthatatlan sereggel tört a jogait védő nép leigázására.

Rákóczi nagy lelke még akkor sem csüggedt. Nagy tervet forgatott a fejében. Át akarta vinni a háború zászlaját Morvaországba, Sziléziába, az osztrák tartományokba. Hiszen ott is tele volt a nép elkeseredéssel a kormányzat ellen, mely az ügyefogyott lakosságot mindenütt csak sanyargatta.

Rákóczi a Vág mentén vezette kuruczait a morva határ felé. Egyszer csak a trencsényi várhegy alatt szemben találta magával Heisler zsoldosait. S akkor ismét a hitvány árulás okozta a magyar sereg vesztét.

Ocskay László generális, a kit megejtett a csábítás, titokban értesítette az ellenséget, melyik a kurucz had leggyöngébb része.

Hej meg is lakolt később Ocskay László a gonosz hitszegésért! Elfogták a kuruczok, mikor már átpártolt a kétfejű sasos lobogó alá, s Ujváron fejét is vették a magyar szabadság árulójának.

Trencsén alatt pedig rajta ütöttek a kurucz sereg jobb szárnyán, a hol csak rosszul fegyverkezett mezei hadak állottak. A dühös roham alatt megbomlott a gyöngye hadsereg. Ijedten látta Rákóczi a veszedelmet, látta hogy kockán van a diadal. Nosza nem késett egy pillanatig sem. Pandur lova hátán termett, s vágatott oda, a hol ezer halál várta, hogy megfordítsa az ütközet sorsát. Körülötte csak úgy fütyült a golyó, feje fölött bűgva röpködtek a gránátok, de vissza nem tántorította a csatamező minden borzalma. Utánam, kuruczok!

De jaj! Egyszerre csak nagyot botlott alatta a paripa. Fájdalmas nyerítéssel zuhant a földre a nemes mén, a mely estében a nyakát szegte. Még a lovasát is maga alá temette.

A kuruczok szívében pedig egyszerre megfagyott a vér, a mikor Rákóczi elestét látták.

A csata bömbölő zaját túlzúgta a rémület kiáltása:

- Elesett Rákóczi! Leterítette az ellenség golyója!

Mintha kicserélték volna a vitéz sereget. Csüggedés bénította meg a harcosok karját. Lankadtan eresztették le szárnyaikat a büszkén repdeső zászlók. Rákóczi, a kit hű palotásai kivonszoltak az elbukott paripa alól, kétségbe esve látta a vereséget...

És hihetetlen! Az ő csüggedést nem ismerő lelke még akkor sem adta föl a reményt, még akkor is folytatni akarta a küzdelmet a szabadságért. Mindent elkövetett, hogy a kurucz fegyverek csorbáját kiköszörölje. Új hadat akart elővarázsolni az elszéledt csapatok helyett. Azt akarta, hogy újra diadalt hirdessen a tárogató. De hát kárba veszett minden fáradozása...

Egymásután kerültek az ellenség kezére a felvidék várai, a melyek ormán még nemrégiben Rákóczi zászlaja lengett. Heister bevette Késmárkot és hős védőit kivégeztette. Lőcse városát mesés vitézséggel sokáig védte Czelder Orbán, de végre is parancsnok társának, Duprez ezredesnek árulása ezt a várat is az ellenség hatalmába ejtette. S egyszer csak azt vette észre Rákóczi, hogy a vasgyűrű mindig össze szorúl körülötte. Immáron egy szűk helyen állott maroknyi hős hadával: Munkács vára alatt, a melynek falain ott állott gyermekkorában édes anyja oldalán és a golyósüvöltés közepette álmodozott a haza dicsőségéről, szabadságáról...

Országszerte pedig keserű panasszal bűgött fel a nóta:

Mikor virrad megint, hej! olyan szép idő.
Híres Bottyán híret,
A Bezerédyét,
Egekig emelő, egekig emelő?
Balogh Ádám nevét,
Vitéz kuruczokét,
Feltündököltető, feltündököltető?

Hol voltak már akkor Bottyán János, Bezerédy István? Örök álmukat aludták a vérszentelt hantok alatt. Balogh Ádám hősie ellenállás után az ellenség kezébe került és az ő vége is az lett, a mi annyi derék hazafié: a vértanú halál...

XVI. *A majthényi síkon.*

Immáron ott állott Rákóczi Ferencz azon a helyen, a hol hét esztendővel azelőtt magyar földre tette a lábát. A Kárpátok felhősapkás óriásai közt, a vereczkei szorosban.

- Ime, indulok, a hová a hazám szolgálata ösztönöz, - mondotta a fejedelem, - s neki vágott a zordon hegyi útnak, a végtelen hómezőnek, a tél hideg birodalma, Oroszország felé.

Mert ő a tél fagyos birodalmából akart újra tavaszt hozni a magyarnak. Nem tudott abba a gondolatba beletörődni, hogy ezrek hiába ontották légyen a vérüket, hogy romba dőljön a szabadság oltára. A háborúban kimerült magyarságnak segítséget akart hozni a hatalmas muszka czártól, Nagy Pétertől, a ki biztatta is ezzel a fejedelmet.

Irtanak akkoron 1711 február 21-ikét, a mikor Rákóczi Ferencz elhagyta a hazát, a melyet soha, soha többé nem látott viszont.

Sejtette volna-e ezt akkor, mikor utoljára nézett vissza a síkra, mely valamikor dicsőséges hadi robogásától dübörgött? Ha igen: talán el sem tudott volna szakadni a haza földjétől, leborúlt volna a hideg göröngyre s ott zokogta volna ki a lelkét...

Magyarországon hátrahagyott serege vezérletét Károly Sándorra bizta a fejedelem, a ki távolból sem szünt meg lelkesíteni, hogy ne csüggedjenek, visszatér ő még hozzájuk hatalmas sereg élén, hogy mindent visszavívjon, a mi csak elveszett...

De hát, mint a kimerült birkozó: alig pihegett már az ország a hét évig dúló háború után. A békekesség vágya szállott a lelkekbe. Károlyi Sándor meg is kezdte a békétárgyalásokat Pálffy János gróffal, a kit ujabban a megbetegedett Heister helyébe a császári sereg fővezérévé neveztek ki. Benne mégis jobban bíztak a magyarok, mint a vérszopó idegenben, hiszen az ő ereiben is magyar vér folyt, még ha labancz volt is...

És Szatmár városában, 1711 április hónapjában létre is jött az egyezés, a mit szatmári békekötés néven ismer a világtörténelem. A békekötés szerint senkit nem érhetett büntetés azért, a mért kardot rántott a haza szabadságának védelmére. Az uralkodó pedig megígérte, hogy legközelebb országgyűlésre hívja össze a rendeket, melyen az ország összes sérelmeit előterjeszthetik.

Május elseje volt. A tavasz bűbájos ünnepe. Akkor hervadt el a kurucz dicsőség virága.

De nem jól mondjuk. Nem hervadt el, nem is hervad el sohasem...

Visszatérhettek már a kuruczok ősi tűzhelyeikhez, családjuk körébe, a melyet évek sora óta nem láttak. Neki akaszthatták újra az eke szarvát a parlagon heverő szántóföldeknek, a melyeken végig robogott a lovasok rohama s a hol évek múlva itt is, ott is egy-egy elesett bajnok csontját vetette föl az ekevas.

Nyitva állott az út a bujdosók számára is, a kik távol idegenben bolyongtak. Mindenkit a császár kegyelme várt. De a bujdosók nem akartak visszatérni a rab hazába.

S a Kárpátok lejtőiről panaszosan hozta vissza a búcsuzó kuruczok dalát, mint egy megtépett fátyolt:

Szülőföldem, Isten hozzád,
A hazám már Lengyelország,
A hazám már Lengyelország,
Mégis sírva gondolok rád...

A bujdosók között volt Rákóczi Ferenc is. Őt nagy csalódás érte. Láta, hogy az idegen uralkodók közül senki sem siet az elárvult magyar szabadság védelmére. Hazatérhetett volna fényes kastélyaiba, rengeteg jószágaira, élhetett volna bőségben, pompában.

De Rákóczi Ferenc azt mondta:

- Nem kell nekem a fény, a pompa. Nem kell nekem a császár kegyelme. Megyek a bujdosók után...

És lemondott minden világi boldogságról, ott hagyta minden vagyonát. Meg nem alázta büszke fejét... Olyan árván, olyan szegényen indult neki a bujdosásnak, akár az elszéledt kuruczsereg legutolsó katonája...

XVII.

Rodostó

A kék tenger mellett, a rózsás parton sétálgat II. Rákóczi Ferencz.

Redős homloka valaha viharokkal daczolt. Szeme villanására, lába toppantására valaha seregek termettek elő a földből...

Viszontagságos életének ez volt az utolsó állomása. Törökország kicsi városa, Rodostó. S ha tudni akarjuk, hogy éltek ott a magyar bujdosók, olvassuk el Mikes Kelemen leveleit, a melyeket a Marmora-tenger partján a keserves, önkéntes számkivetésben írt.

Arany tollal, arany szívvvel vannak ezek a levelek írva. Minden sorukból kiérzik a vágy a távol haza, Erdély bércei után s kiérzik az a végtelen, gyöngéd szeretet, a mivel Mikes Kelemen az ő fejedelmét körülölelte. Pedig hát a hazátlan fejedelem nem is adhatott gazdag jutalmat az ő udvarának. De hiszen Mikes Kelemen maga is azt írta egyik levelében:

- Az erdélyi vér nem az adomért, hanem a becsületért szolgál!...

Leírja leveleiben Mikes Kelemen, mily remetei csöndben teltek el ott a nagy Rákóczi napjai. Akár valami néma, szigorú klostrom: olyan volt az ő házuk. Néha látogatták meg egymást Bercsényi Miklóssal, a ki szintén bujdosásra adta fejét, s együtt emlékeztek a daliás időről. Néha-néha koczczintottak is egyet. Több volt ilyenkor a könny a honfiak poharában, mint a bor...

A szultán becsülettel, emberséggel fogadta a fejedelmet. Tisztelte benne a halhatatlan, hős hadvezért. De mit ért Rákóczinak a tisztesség, a vendégszeretet? Nem érezte volna ő jól magát, távol a hazától, még ha királyi pompával vették volna is körül. Az ő szíve gyógyíthatatlan mély sebből vérzett. És el is vérzett...

Odakünn husvét ünnepére készülődött a természet. S a tavaszi napsugár búcsúcsókot nyomott Rákóczi homlokára. A tavaszi szellő elvitte lelkét messze, árva hazája felé, mely életében egyre siratta, halálában örökké gyászolja...

Könnybe mártotta akkor pennáját Mikes Kelemen, úgy írta meg naplójába a nagy csapást.

A szultán megengedte, hogy a megdicsőült földi maradványait a soktornyú Konstantinápolyba vigyék. Ott temették el a francia Benczések templomába, a hová édes anyja, Zrinyi Ilona holttestét is örök nyugalomra tették. A hős anya és a hős fiu hamvai most együtt porladoznak...

Halljátok ezt, magyarok? Rákóczi testét nem a haza földje öleli körül!

Megnyugodhatunk-e ebben a gondolatban? Nem azt súgja-e szívünk minden dobbanása, hogy hozzuk haza a drága hamvakat?

Hozzuk haza, de ne szomorú gyászpompával, hanem fényes diadalmenetben! Koporsója felett ne gyászlobogók lengjenek, de büszkén csattogjon a háromszínű zászló, melyet ő életében oly fennem lobogtatott. Sirjára ne halotti koszorukat tegyünk, de a dicsőség a halhatatlanság virágát, az örökzöld babért. És ne szomorú gyászinduló zokogjon akkor, de csapkodjon ég felé a Rákóczi-induló lángja! És minden szívben keljen fogadás, hogy Rákóczi emlékéhez, Rákóczi zászlójához hívek leszünk mindörökké. A mikor Rákóczi hamvait hazahozzuk, az az ünnep ne legyen temetés, hanem föltámadás!...